

EVENTUALNI STANOVNICI DRUGIH PLANETA*(s teološke perspektive)*

Dr J. KUNIČIĆ

Ovo pitanje, koliko spada na teologiju, ima svoje mjesto u teološkoj kozmologiji. Razumije se, pretpostavljajući verifikaciju u prirodnim znanostima, i s očitom reperkusijom na druge dijelove teologije, npr. na dio u kojemu se raspravlja o iskonskom grijehu, o otkupljenju i sl.

U ovoj reviji bilo je i prije govora o tom pitanju (Dr V. Bajsić, god. 1963, str. 78—79, u br. 2). Najnoviji posjet zemaljskih stanovnika mjesecu izaziva ponovno postavljanje upita. Kao da smo danas postali bliži planetima, pa nas i njihova sudbina više zanima. Na dnu se svakog raspravljanja nalazi pitanje: da li je moguće da na drugim planetima opstoje bića kao što smo mi? Slična nama? Savršenije prirode nego što smo mi? Ako je moguće, da li i de facto opstoje?

U spomenutom članku odgovor je kratak i ispravan. S gledišta fizičkih znanosti vrlo su neznatne mogućnosti da u našem sunčanom sistemu opstoje bića kao što smo mi. Ali čovjek se ne može lako pomiriti s mišlju da među brojnim zvijezdama jedino Zemlja može primiti stanovnike razumske naravi kao što smo mi. Ako je teško prihvatiti tu misao, ona ostaje samo hipoteza sve dok se ne dokaže činjenično stanje, tj. da doista opstoje razumska bića na drugim planetima. Ako opstoje, da li za njih vrijedi ovaj prirodni i natprirodni red?

1. U prvom redu nije moguće hraniti maštu tvrdnjama da možda anđeli ili čisti duhovi borave na drugim planetima. U angelologiji se naučava da anđeli ne traže prostora za svoj boravak. Nisu vezani uz prostor. Nemaju tijela. Anđeo ostvaruje svoju prisutnost duhovno-aktivnom djelatnošću, a ne kvantitativnom dimenzijom. Gdje aplicira svoju djelatnost, tu je i prisutan. Dokle se proteže ta djelatnost, dotle seže i prisutnost. Time njegova prisutnost nije vezana ni uz kakav prostor.

Isto tako treba mnogo opreza kada raspravljamo o pitanju kako se čisti duhovi ili anđeli odnose na kinetički fenomen. Ne

čini mi se ispravnim shvaćati odnos anđela prema svemirskim tijelima niti potpuno onako kako ga je shvaćao Platon, ni Aristotel, ni Avicena.¹ Neposredna prisutnost anđela dolazi od činjenice što u svemirskim tijelima opstoji »nadaktivitet«, tj. njihova se djelatnost ponekad izdiže iznad dometa njihove imanentne djelatnosti. Još više, tu prisutnost ne smijemo shvatiti univokno, jednoznačno, nego analogno. Uvijek je viši stupanj života i djelovanja prisutan u nižem stupnju života i djelovanja, i to na sebi odgovarajući, viši način. Ne možemo, dakle, zamisliti anđela kao neki veći motor koji pokreće manje motore.² Neposrednom prisutnošću anđela Bog može preko svemirskih tijela polučiti i ono što nadilazi njihovu prirodenu aktivnu potencijalnost.

Može se, dakle reći da anđeli ne borave na svemirskim tijelima, na planetima, kao službeni stanovnici. Ne može se na laku ruku zabaciti misao da se Bog može poslužiti, te da se služi na svoj način i anđelima u upravljanju svijetom. Bog nije autor meteža, nego reda, i javni red i poredak potječu od Boga (Rim 13, 1—7). Stvorenja nisu ostavljena u nekoj statičkoj i pasivnoj izolaciji, ona su uređena u međuovisnosti i međuuzročnosti.³ Zato su svi crkveni naučitelji i svi filozofi, piše sv. Toma,⁴ tražili ulogu netjelesnih bića u upravljanju svijetom. Dakako, ingerencija anđela u redovita ili nadnormalna zbivanja u materijalnom svijetu mora se shvatiti na eminentniji način, kao što i čovjek može proizvesti mnogo šta što proizvede niže sile, ali na svoj način.

Ova nam ideja naglašuje Božju superiornost, njegovu suverenu kauzalnost, njegovo vrhovništvo. Najvažniji zadatak leži u tome da se čujemo univoknosti ili jednoznačnosti. Bilo da Božjem vrhovništvu dodjeljujemo razne izvršne faktore, bilo da među stvorena bića postavljamo kozmičku i natkozmičku međuovisnost i međuuzročnost, potrebno je uvijek imati u vidu da se nijedna od tih kategorija ne smije shvatiti na onaj način kako se ona realizira među bićima samo tjelesne ili psihosomatske naravi, jer anđeli su čisti duhovi. Bez poznavanja angelologije nije moguće raspravljati o ovom pitanju.

2. Jesu li teolozi u prošlosti raspravljali o pitanju? Bez sumnje, na upit se ne može odgovoriti ignorirajući ondašnja stanovišta u pitanjima odnosa drugih planeta prema zemlji. Antikno poimanje položaja zemlje prema drugim planetima nije im dopuštalo da postavljaju ozbiljna i konkretna pitanja o eventualnim stanovnicima drugih planeta. A teolog je pozvan da prije svega govori

1. SV. TOMA, I P, q. 110, art. 1.

2. Isti, isto mj., osobito art. 1, ad 2; art. 2. On tvrdi da ne samo sveti naučitelji nego i filozofi tvrde da čisti duhovi imaju neku ingerenciju u svemirska zbivanja. Razlog je taj što u tjelesima niže vrste ima djelovanja „praeter naturales actiones corporum“. Razumije se, ingerenciju ne smijemo shvatiti jednoznačno, nego na uzvišeniji viši način (art. 2, ad 2).

3. Čitav svemir, piše sv. Toma „ordine et connexione causarum contextitur“ (De veritate, 11, 1). Jedan uzrok ili faktor djeluje na drugi, dakle u uzročnom su odnosu, a povezani su i svršno te jedan može služiti drugomu kao uzor, dakle egzemplarno (I P, q. 48, art. 1 ad 5). To je isto mudro Tomino oko koje je opazilo zakon privlačnosti i odbojnosti u svemiru i u svijetu, što je napisao kratkim riječima: „Movens corporale in motu locali movet attrahendo vel expellendo“ (I CG, 20).

4. Isti, 11—11, q. 110.

kao teolog, iz svoje perspektive, tj. iz perspektive Objave (ukoliko se o tom pitanju nalazi nešto u Objavi).

Kroz vjekove se držala nauka Ptolomejeva, poznata pod imenom geocentričnog sustava. Zemlja se smatrala središtem svijeta. Oko nje se kreću sva nebeska tijela. Ona su njezin ukras. Ona joj služe. U njima čovjek vidi dokaz Božje mudrosti, jer preko njih se događaju razna zbivanja na zemlji, npr. plima i oseka nastaju pod utjecajem privlačne snage Mjeseca, Sunca; o njima ovisi rast biljaka itd.

Sv. Toma je vidio jasnu istinu da bi Bog mogao formirati čovjeka neovisno o generativnom procesu. I u tom slučaju takav ne bi bio podložan zakonu defektibiliteta ili iskonskog grijeha.⁵ Očito, taj isti bi spadao pod neki drugi red nadnaravne ekonomije, ekonomije spasenja. Ali to su samo hipoteze, mogućnosti. Na dokazivanje činjeničnosti nisu ni pomišljali. Njihova je preokupacija bila uvijek ista: treba spasiti jedinstvo ljudskog roda, dogmu iskonskog grijeha i otkupljenja.

Navodi se da je Nikola Cusanus (1401—1464) prvi izričito ustvrdio mogućnost da na drugim planetima žive razumna bića, iako od nas vrlo različita. Kopernikov (1473—1543) heliocentrički sustav privukao je misli umnika prema Suncu i drugim planetima, Zemlja kao da je počela gubiti svoje pozicije. — Galilei (1564—1642) sa svojim dalekozorom izaziva znatiželjne zemaljske stanovnike da istražuju stanje na drugim planetima i sanjaju o eventualnim njihovim stanovnicima.

Pitanje eventualnih stanovnika na drugim planetima naročito je postalo aktualno u 19. vijeku. Učenjaci kao A. Secchi, P. Maffi, A. Mueller i dr., pa propovjednici kao Monsabré, Felix, Pinard de la Boullaye itd.,⁶ smatraju da u svemiru ima i drugih razumnih bića osim čovjeka. Svakako, čovjeku nije lako shvatiti da bi Zemlja bila jedino privilegirano tijelo obdareno uvjetima za život raznih živih bića. Stari su govorili »a posse ad esse non valet illatio«, tj. iz mogućnosti nije dopušten zaključak na činjeničnost. Od uvjeta do činjenice velik je razmak.

3. Učenjaci su umovanjem pošli dalje. J. Pohle u djelu DIE STERNENWELTEN UND IHRE BEWOHNER (izd. Köln 1884, zadnje izdanje 1922) nije zadovoljan s hipotezom boravka razumnih bića na drugim planetima. On nastoji dokazati zahtjev, odnosno da takva bića moraju opstojati na drugim planetima.⁷ Potrebno je, piše on, da se Bogu diže hvala sa svih planeta, a ne samo s našeg. Ako se to ne obistinjuje, djelo stvaranja nije potpuno. Osim toga, Pohle misli da Božja mudrost i njegova svemoć nisu dovoljno dokazale svoju efikasnost ako opstoji samo jedna vrst bića obdarenih materijalnim i duhovnim elementima.⁸ Uosta-

5. Isti, I—II, q. 81, art. 4.

6. A. PERREGO, *Origine degli esseri razionali extraterreni*, u reviji DT, Piacenza, 1958, str. 3—23, vidi str. 19.

7. Isti, isto mj.

8. Teolozii složno naučavaju da su anđeli čisto duhovna bića. Ipak, neki smatraju da, iako u sebi posve duhovna bića, imaju neki vrlo fino tijelo, etersko, nebesko, nekako duhovno. I oštroumni Kajetan je tvrdio da imaju duhovno tijelo sposobno za prostorno gibanje. Vidi npr. E. HUGON, *Tractatus dogmatici*, sv. I, izd. god. 1926, str. 596.

lom, kako se milosrđe Božje može zadovoljiti s tako nedostojnim stvorenjima kao što je čovjek? Prema tome kao da sam čovječji razum traži da te praznine budu ispunjene.

Ovi razlozi nemaju, očito je, potpuno dokazanu snagu. I samo jedan čin svete Kristove duše upućen Ocu bio je dovoljan da izjednači i nadiđe sve čine zahvalnosti i odanosti koji bi mogli biti upravljeni Bogu kroz sve vjekove. Nikada ne smijemo postavljati razloge kao neku primoranost u Bogu da stvori bilo što ili bilo koga, jer stvaralačka djelatnost u Bogu ostaje uvijek potpuno slobodna. Bog je sebi dovoljan, on ne treba da stvara u želji da će od stvorenja nešto primiti što mu nedostaje.

Analogno se može reći o nedovoljnosti razloga uzeta s gledišta Božjeg milosrđa. Kristove su zasluge neizmjerne. Možda bismo mogli reći da razum spremnije prihvaća neku osnovanost razloga iz promatranja praznina u ljestvici stvorenih bića. Umnici su tu prazninu kroz vjekove nastojali ispuniti. Zar zbilja između čovjeka, psihosomatskog bića, i čistih duhova, anđela, nema drugih bića koja bi bila iznad čovjeka, a ispod anđela? Razum bi bio zadovoljniji, smireniji s jesnim odgovorom, ali za takav odgovor traže se uvjerljiviji razlozi. A njih nema. Bog ostaje slobodan i s obzirom na to.

Ako i nema tih bića savršenijih od čovjeka, ipak je praznina donekle ispunjena. I među anđelima ima viših i nižih. Najniži anđeo nekako je najbliži najsavršenijem čovjeku. Ako prescindiramo od milosti i darova Duha Svetoga ili od božanskog života u čovjeku, lako ćemo shvatiti kako ima ljudi koji se zloćom nekako spuštaju do bestijaliteta, ali ima ih i u naravnom redu koji predstavlja nekako vrhovno dostignuće savršene humanosti, dapače još više. Tako je Aristotel konstatirao da su neki ljudi nadnormalno kreposni, da su nekako »božanski ljudi« (u njima je neka »divina virtus«).⁹ Time se jaz između čistih duhova i tjelesno-duhovnih bića ili ljudi nekako smanjuje.

4. Pređemo li na činjenično stanje, dokazna je snaga svih podataka nedovoljna. Učenjaci tvrde da nema termičkih, hidričkih ni drugih uvjeta za život naše vrste na tim tijelima. Na drugim planetima našega sunčanog sistema ne vladaju uvjeti za normalan život ljudi ili bića naše vrste. Što se tiče drugih sunčanih sistema »astronomija nam do sada ne pruža nikakav pozitivan dokaz da bi na njima bio moguć život sličan našem životu. Ipak, otkriće nekih tamnih planeta pratilica nekih zvijezda podržava misao kod nekih da ti planeti posjeduju uvjete za život sličan životu na Zemlji: stoga mogućnost da se razumna bića nalaze na drugim svjetovima samo je blijeda nada stvorena otkrićem tih tamnih planeta.«¹⁰

5. A život bića druge vrste? Razumnih bića druge vrste? Mi ne znamo koliko vrsta bića sastavljenih od duha i materije može stvoriti Božja svemogućnost. Mi i danas govorimo o »slavnom tijelu«.

9. ARISTOTEL u *Etika Nikomahu*, u komentaru sv. Tome br. 1299–1304.

10. A. PERRÉGO, nav. mj. u bilj. 6. str. 20–21.

Tako govorimo o tijelu uskrsnulog Krista. To slavno tijelo posve je različito od zemaljskoga. Razumljivo da takva tjelesa mogu opstojati u najužarenijim okolnostima, a mogu i u uvjetima apsolutne studeni. Ne može se dokazati da Bog ne može stvoriti tijelo kojemu bi takve vlastitosti bile prirodene (isključujući nadnaravne darove). Sv. Pavao naglašuje veliku razliku između slavnog tijela i zemaljskog tijela. Njegova je perspektiva posebne naravi, ali sama ideja ne predstavlja apsurd niti pred zdravim razumom (1 Kor 15, 35 sl.).

Zašto popuštati nekoj pesimističkoj ideji o posve uskom doletu čovječjih snaga na zemlji? Istina, taj čovjek, kršćanin, nije u stanju slavnog tijela. Ipak, ova naša malena zemlja s uzvišenim događajima nadnaravne ekonomije spasenja postala je doista neki centar nadvremenskih i natprostornih zbivanja. Ona je pozornica najuzvišenijih zbivanja. Na njoj se Boga hvali i ljubi. Daje mu se hvala na bazi Kristovih zasluga osobito u sv. Misi, tako da i anđeli imaju što zavidati, da se tako ljudski izrazim. I ta nam refleksija služi još više da vidimo kako su razlozi Pohleovi slabo održivi.

6. Konačno, pitajmo: što imamo misliti o eventualnim bićima druge vrste, savršenije od nas, obdarenim nekim materijalnim elementima i duhovnim odlikama savršenijim od naših? Teolozi postavljaju taj upit u preokupaciji dogme o iskonskom grijehu i otkupljenju čovjeka.

Pretpostavimo da takva bića opstoje. Možda ih je Bog stvorio. Očito, ona nisu Adamova djeca. Stvarala bi posebnu zajednicu. Podložna bi bila drugoj povijesti. Ne bi prejudicirala jedinstvu našega ljudskog roda. Razumije se, ne bi bila podložna onom prirodnom defektibilitetu kao posljedici iskonskog grijeha.¹¹ Suvišno je i maštati da bi Bog prenio neke »uzorke« stanovnika ove zemlje na te planete, jer, rečeno je, ovakvi ljudi nemaju uvjeta za egzistenciju na drugim planetima.

Preokupacija otkupljenja nije fundirana. Pretpostavimo da bi takva bića bila stvorena u iskonskoj nevinosti te u njoj ustrajala, očito ne bi trebala otkupljenja. Ako bi se iznevjerila, Bog ih ne bi morao spašavati, a pogotovo ne bi bilo potrebno da ih spasi na način kako je spasio čovjeka, tj. utjelovljenjem Riječi. Jer nije bilo potrebno niti da nas na ovaj način spasi, mogao je to učiniti jednostavnijim potezima. Kratko o stvari piše sv. Toma: »(apsolutno govoreći) Bog je svojom svemogućom snagom mogao obnoviti čovječanstvo na mnogo drugih načina«.¹²

7. Možemo zaključiti da filozofija i teologija niti niječu niti tvrde da na drugim planetima opstoje druga razumna bića. Niti niječu niti tvrde, jer doista moguće je da opstoje, ali znanost govori da ljudi naše vrste, naše konstrukcije ne mogu boraviti u tim prostorijama. Prema tome, ako samo na našem planetu opstoje razumna bića psihosomatske naravi, još ima mjesta govoriti o nekom geocentrizmu višega reda. Sva su druga nebeska tijela samo nijemi promatrači Božjih djela, a jedino je Zemlja kao hram iz kojega se Bogu daje čast i hvala.

11. SV. TOMA, I—II, q. 81, art. 4.

12. Isti, III P, q. 1, art. 2.

Ako na drugim planetima opstojе razumna bića sastavljena od posebne materije, s posebnim duhovnim kvalitetima, znamo izvjesno da su i ona stvorena posredstvom Riječi (Iv 1, 3; Kol 1, 16). Nemamo dokaza koji bi nas prisilili da ustvrdimo, niti ih imamo da to zaniječemo. Ipak, moramo priznati, draži su nam razlozi, makar i ne stringentni, koji nam dočaravaju da takva bića doista opstojе. Svemir kao da bi bio puniji, savršeniji, ljepši. Kozmos bi nekako više svijetlio. Mnogo bi više bilo misli, kontemplacije, više svete ljubavi.

Zaključimo riječima Jean Guittona: »Nije rečeno da u svemiru opstojе druga bića koja misle, ljube i Bogu se klanjaju. Ako opstojе, ona u raznim oblicima ljube istog Gospodina i klanjaju se tom jednom te istom Bogu«. ¹³

SUMMARIUM

Non tam dicerem momentosam quam curiosam questionem quam praesens agitat articulus. Theologicam praecupationem de eventuali existentia entium rationalium in aliis astris expandit. Cum naturales nihil de re certi afferant, contenti simus asserendo possibilitatem ex parte Dei adesse creare innumerabilia alia entia rationalia quae nostri corporis sortem non dividerent. Et supernaturalem oeconomiam tunc diceremus aliam. Sed a posse ad esse ne inferas. Concludas tamen in eventuali affirmativa positione, unus idemque Deus creator esset omnium illaque nonnisi mediante Verbo creata essent. Inde eidem Deo semper eadem laus et gloria.

13. U L'osser. Romano, od 23. VIII 1969.